

LUKÁCS JÁNOS SJ

Merre tartanak a jezsuiták? Élmények a Jézus Társasága 35. Általános Rendgyűléséről

ÚJ RENDFŐNÖK

2008. január 7. és március 6. között Rómában tartotta 35. Általános Rendgyűlését a jezsuita rend. A közel 20 ezer rendtagot képviselő 219 küldött első feladata az új általános előljáró megválasztása volt, hiszen Peter-Hans Kolvenbach, a hivatalát közel 25 éven keresztül betöltött rendfőnök korábban bejelentette lemondási szándékát. Döntése a jezsuita rend történetében egyedülálló volt, hiszen a jezsuita rendfőnök megbízatása – csakúgy, mint a pápáé – élete végéig szól. P. Kolvenbach 80 éves korával, gyengülő egészségével és a feladata ellátásához szükséges erő csökkenésével indokolta döntését, amelyhez nemcsak a rendgyűlés, hanem a Pápa jóváhagyását is meg kellett kapnia.

Az új rendfőnök a spanyol származású Adolfo Nicolás lett. Sorban immár a harmadik „generális”, aki megválasztása előtt igen távol élt szülőhazájától: Japánban tanult és dolgozott, majd az utolsó néhány évben a Fülöp-szigeteken volt regionális előljáró. (Elődje, a hollandiai születésű Peter-Hans Kolvenbach Bejrútban dolgozott évtizedeken át; előtte pedig a baszk Pedro Arrupe volt generális, aki szintén Japánban működött.) A rendfőnök személye tehát Arrupe megválasztása óta, vagyis 1965-től tükrözi azt a tényt, hogy a jezsuita rend nem pusztán nemzetközi, hanem „globális” jellegű. Mintha időközben a jezsuiták elhatározták volna, hogy csak olyan embert választanak meg általános rendfőnöknek, aki bizonyította, hogy a sajátjától radikálisan eltérő tájakon is feltalálja magát. A „globalizált” jelleget azonban mérsékeli, hogy a mostani választást is beleértve, eddig minden rendfőnök európai származású. Az európai kulturális, filozófiai és teológiai gyökerek a jelek szerint továbbra is fontosak.

Az életutak hasonlóságára a választáskor azonnal felfigyelt a sajtó, és Adolfo Nicolást mint „második Arrupét” kezdte emlegetni. A kézenfekvő hasonlat nem volt éppen veszélytelen. Az Arrupe név ugyanis nemcsak a tüzes lelkű, karizma-

Merre tartanak a jezsuiták?

tikus vezetőt idézi fel, aki a II. Vatikáni Zsinat időszakában a szegényekkel való közösségvállalást és a radikális Krisztus-követést akarta bevinni a jezsuita rend életének és apostoli munkájának minden területére, hanem azt az elöljárót is, akinek idejében egymást érték a konfliktusok a rend és a Szentszék között. Utólag, történeti távlatból nézve ez leginkább azzal magyarázható, hogy Arrupe, aki személyiségénél fogva szeretett radikálisan a „lényegre” figyelni, nehezen boldogult az árnyalt és diplomáciai fordulatokban bővelkedő vatikáni nyelvezet és stílus megértésével. Nem csoda, hogy P. Nicolás a megválasztása utáni napokban tartott sajtótájékoztatón egy spontán megjegyzéssel elhárította az összehasonlítást: *„Néhány újságíró azt mondja, Arrupéhoz hasonlítok... vagy Kolvenbachhoz, fele-fele arányban, ötven százalékig. Ezek után nem lepődnek meg, ha valaki azt mondaná, van bennem tíz százalék Elvis Presley. Tévedés, nem vagyok Arrupe. Szeretem őt, csodálom, nagy hatást gyakorolt rám, de nem vagyok Arrupe.”*

KAPCSOLAT A PÁPÁVAL

A rendgyűlésen asztalra került témák egyike éppen a rend és a Pápa kapcsolata volt. A háttérben vélhetőleg az állt, hogy az elmúlt évtizedekben ismételtelen előfordult, hogy a Hittani Kongregáció figyelmeztetett, sőt ritka esetekben komolyabb szankcióknak is alávetett egyes jezsuita teológusokat. A Pápa levele, amelyet P. Kolvenbachnak címzett a rendgyűlés kezdetekor, konkrétan megjelölte a legkényesebb területeket is, amelyeken a Szentszék határozott állásfoglalást kívánt: „a neuralgikus pontok, amelyeket ma erősen támad a szekuláris gondolkodás, mint például a Krisztus és a más vallások közötti viszony; a felszabadítás teológiájának néhány szempontja; valamint a szexuális erkölcs különféle pontjai, elsősorban a házasság felbonthatatlansága és a lelkipásztori gondoskodás a homoszexuális személyekről”.

A lecke tehát fel volt adva a rendgyűlés résztvevői számára. Érdemi nehézséget nem a múlt értékelése jelentette, sem az egyértelmű állásfoglalás: az Egyház tanításához való hűség megerősítésében teljes volt az egyetértés. A kérdések a megfogalmazás módjára vonatkoztak. Ha például a rendgyűlés munkájának eredményeképpen egy a hibákat túl részletesen taglaló szöveg születnék, hogyan lehetne elkerülni az aránytalanságot? Nem fogják-e ezt a maguk javára felhasználni azok, akik szívesen vádolják a rend egészét „elhajlással”? A rendgyűlés résztvevőinek ugyanis meggyőződése volt, hogy a problémás esetek egy kisebbségre vonatkoznak, s a jezsuiták túlnyomó többsége az Egyházhoz hűségesen, Péter utódával egységben végzi munkáját. És hogy lehet a szöveget úgy megfo-

galmazni, hogy a Tanítóhivatal melletti hűség deklarálását ne a maguk szempontjai szerint lobogtassák azok, akik a teológusok szerepét legszívesebben a bevált, a Vatikán által jóváhagyott formulák pusztá ismételtetésére korlátoznák? Hogy tudja a rendgyűlést kifejezni azt is, hogy a teológusnak hivatása betöltéséhez a bizalom légkörére van szüksége ahhoz, hogy ki-ki a folyamatosan változó körülmények között lelkiismeretere hallgatva használhassa a hit által megvilágított gondolkodó képességét? Hogyan lehet az Egyház iránti hűséget és elkötelezettséget kifejezni, és egyúttal a továbbvezető út kereséséhez szükséges bizalom és szabadság terét megőrizni?

Sokat javítgatott, mégis elégtelennek ítélt vázlatok után jött a gondviselészerű esemény, amely a továbblépést lehetővé tette. A február 20-i, már jóval korábban eltervezett pápai kihallgatás katartikus erővel hatott a rendgyűlés világ minden sarkából összegyűlt résztvevőire, akiknek jelentős része még Rómában sem járt korábban, nemhogy a Vatikán turisták elől lezárt lépcsőházaiban, folyosóin és díszes kihallgatási termeiben. Akik a Szentatya lágyan ejtett olasz szavait nem értették, azok számára a hanghordozás közvetítette, hogy szerető szívű, bölcs és nagylelkű ember nyilatkozik meg.

A beszéd valódi megbecsülést sugárzott a Társaság iránt. Olyan húrokat pendített meg, amelyek szívük mélyén érintették a jelenlevő jezsuitákat: *„Az Egyháznak szüksége van rátok, számít rátok, és továbbra is bizalommal fordul hozzátok, különösen azoknak a földrajzi és lelki helyeknek az elérésében, amelyeket mások egyáltalán nem, vagy csak nehezen érnek el. VI. Pál szavai szívetekbe vannak vésve: Bárhol az Egyházban, a legnehezebb és legkiemelkedőbb területeken, az ideológiák kereszteződésében, a társadalmi lövészárkokban, ahol mindig szembesültek és szembesülnek egymással az ember égető igényei és az evangélium örök üzenete, ott mindig jelen voltak és vannak a jezsuiták.”* Akik a jezsuita rend történetét jól ismerik, azok számára a beszéd szubtilis meglepetéseket is tartogatott, hiszen a Szentatya olyan jezsuitákat állított példaképül, akik a maguk korában bátor, erősen vitatott, és esetenként egyházi szankciót is maguk után vonó módon hirdették az evangéliumot a megszokottól eltérő kulturális környezetben. *„Történelme során a Jézus Társasága rendkívüli tapasztalatokat szerzett az evangélium hirdetése, az evangélium és a kultúrák találkozása terén – elég Matteo Riccire és Kínára, Roberto de Nobilire és Indiára, vagy a latin-amerikai »redukciókra« gondolnunk –, amelyekre méltán vagytok büszkéek. Ma kötelességemnek érzem, hogy elődeitek nyomainak követésére buzdítsalak benneteket, ugyanazzal a bátorsággal és okossággal, de ugyanolyan mélységes hitbeli motivációval és szenvedéllyel Urunk és Egyháza szolgálatára.”* Világossá vált, hogy a Szentatya a jezsuiták konfliktusoktól és ballépésektől sem mentes útkeresését egy fontos, de kockázatos és ezért állandó, éber figyelmet kí-

vánó nagyobb evangelizációs megbízatás velejárójának tekinti. A konkrét figyelmeztetések most sem maradtak el – de helyükre kerültek, érthetővé és befogadhatóvá váltak.

A rendgyűlés által a következő napokban megfogalmazott írás könnyen, szinte spontán módon született meg. A bizalom légkörében a hibák őszinte elismerése sem okozott már nehézséget, és a résztvevők számára közeli valósággá vált a remény, hogy egy félreértésektől terhelt időszak lezárulásával az erőket jobban sikerül majd igazi feladatainkra, a szerteágazó apostoli tevékenységre fordítani.

MEG NEM SZÜLETETT HATÁROZATOK

A rendgyűlés jellegzetessége volt, hogy viszonylag kevés, összesen 6 határozat született. (Az előző, 34. Általános Rendgyűlés eredménye vaskos könyvecske, a 26 határozat a magyar fordításban közel 200 oldalt tesz ki.) Igaz, hogy a mostani rendgyűlés új rendfőnököt választott, és ilyenkor általában kevesebb szöveg szokott születni, de ezúttal más indok is meghúzódott a háttérben.

A dekrétumok stílusa a XVI. századtól kezdve évszázadokon keresztül alig változott: elsősorban a jezsuita életmódra, a képzésre, a szerzetesi fegyelemre vonatkozó döntéseket rögzítettek, meglehetősen tömör formában. A helyzet a II. Vatikáni Zsinat után változott meg, amikor a Zsinat meghozta az igényt a szerzetesi élet alapkérdéseinek újragondolására. A kialakult felbolydulásban a rendgyűléseknek jelentős szerep jutott: fokozatosan újra rögzítették az alappontokat, és általánosan érvényes megfogalmazásokat alakítottak ki a rendi életre (képzés, közösség, fogadalmak, kapcsolat a szegényekkel...) és a különféle apostoli munkaterületekre vonatkozóan egyaránt. A stílus is a Zsinatéhoz igazodott: szabályok helyett magyarázatok, rendeletek helyett buzdítások születtek, a jogilag kötelező részek viszonylag kis aránya mellett. A szövegek utóélete persze változó volt: egyeseket évtizedek után is rendszeresen idéznek, mások hatása – a sok szép megfogalmazás ellenére – szinte kimutathatatlan.

A 35. Általános Rendgyűlésen új jelenséget lehetett megfigyelni. Előkészítő beadványokból most sem volt hiány, jezsuiták és egész rendtartományok a világ minden tájáról sürgették egy-egy általuk fontosnak látott szempont megerősítését, egy-egy apostoli terület hangsúlyozását, vagy a szerzetesi élet valamelyik részletének előtérbe állítását. Nem hiányoztak az ennek megfelelő felszólalások sem. Azonban meglepően gyakran érkezett a refrénszerű válasz is: „a témában már nagyon jó szövegek születtek ezen és ezen a rendgyűlésen”, vagy „P. Kolven-

bach nagyszerűen kifejtette a kérdést ebben és ebben a levelében”, vagy egyszerűen: „mi ebben az új a korábban megfogalmazottakhoz képest?” A kreatív lendület így józan mederbe terelődött, a felbukkanó gondolatok nagyobb összefüggésbe kerültek.

Előfordulhat, hogy a végeredmény, a viszonylag kevés új határozat egyfajta jelzés is arra nézve, hogy a Zsinat utáni sok évtizedes útkeresés egy fontos szakaszán túljutott a jezsuita rend? Az biztos, hogy a résztvevőket elsősorban már nem a jezsuita életideál újrafogalmazásának belső igénye mozgatta, vagy ha netán mégis úgy éreztük, hogy eleget kell tennünk bizonyos várakozásoknak, akkor viszonylag könnyű volt megtalálni a megfelelő szavakat. A kérdés, mely szinte észrevétlenül telepedett a résztvevőkre – a sok utalás ellenére talán anélkül, hogy igazi jelentőségét felmértük volna – az volt, hogy a papírra vetett szavak, mondatok hogyan fogják tudni az elmúlt évtizedekben megszokottnál erősebben alakítani szerzetesi, közösségi, apostoli életünket. Új szavak helyett a meglévők „implementációja” került az érdeklődés középpontjába.

Ha ez a most még alig érzékelhető változás trendfordulónak bizonyul, akkor a Társaság áldásokban gazdag jövő elé néz a következő években. Az új rendfőnök, aki személyisége és karizmája folytán, bár csak nyolc évvel fiatalabb elődjénél, új dinamizmust és kezdeményezőkézséget sugalló vezetőként mutatkozott be, a maga részéről bizonyára mindent meg fog tenni, hogy ebbe az irányba vigye világméretű apostoli közösségét. A Szentatya is bizonyára örömmel fogadja majd a dolgok ilyenén fordulatát. És remélhetjük, hogy a Jézus Társasága, amely a rendgyűlési küldöttek személyében fogalmazta újra törekvéseit, készséggel áll az új, kétségkívül nem könnyű, de annál többet ígérő kihívás elé, hogy életét új tudatossággal igazítsa gondosan megfogalmazott ideáljaihoz.